

PREPORUKE CPT-ja¹	PREPORUKE ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA	PREPORUKE NVO MONITORING TIMA
✓ Preporuke ispunjene	○ Djelimično ispunjene preporuke	X Preporuke nijesu ispunjene
SPREČAVANJE I ZAŠTITA OD ZLOSTAVLJANJA		
X CPT preporučuje da se zaposlenima u Istražnom zatvoru u Podgorici prenese jasna poruka da fizičko zlostavljanje i verbalno zlostavljanje zatvorenika nije prihvaćeno i da će se na takve slučajeve strogo reagovati. (45.3)	1. Zaštitnik preporučuje da Uprava zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, bez odlaganja, preduzme mjere da se iz kancelarije rukovodioca Službe obezbjeđenja u Zatvoru za kratke kazne I drugih kancelarija premjeste (uklone i smjeste) u posebnu prostoriju svi predmeti koji su oduzeti od lica lišenih slobode kao predmeti čije držanje ili upotreba nije dozvoljena. (16. januar 2012. godine)	1. Direktor ZIKSa mora svim zaposlenima da prenese jasnu poruku da ni fizičko ni verbalno zlostavljanje zatvorenika nije prihvatljivo i da će se svi takvi slučajevi kažnjavati u skladu sa zakonom. 2. Precizirati Pravilnik o načinu vršenja službe obezbjeđenja, naoružanju i opremi službenika obezbjeđenja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija tako što će se uvrstiti upozorenje da je, kada se otpor suzbije, zabranjeno i kažnjivo nastaviti s primjenom sile, odnosno kažnjavati primjenom sile.
X Zatvorske službenike treba podsjetiti da sila koja se koristi kako bi se kontrolisali nasilni i/ili nepokorni zatvorenici treba da se primjenjuje samo u mjeri kojoj je to neophodno i da od momenta kada se ponovo uspostavi kontrola nad zatvorenicima nema više nikakvog opravdanja za	2. Zaštitnik preporučuje da Uprava zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, bez odlaganja, preduzme mjere za utvrđivanje disciplinske odgovornosti službenika Ziks- a koji su dana 7. novembra 2011. godine, primijenili fizičku snagu prema osuđeniku Nerda Dukadini u "C" odjeljenju KPD Spuž. Da Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija obezbijedi Dosledno poštovanje nacionalnih propisa, potvrđenih	3. Svim pripadnicima službe obezbjeđenja, koji su već u kontaktu sa osuđenima, obezbijediti posebno prilagođen program obuke u cilju usvajanja fizičkih i psiholoških vještina za održavanje reda uz sprječavanje zlostavljanja i smanjivanje napetosti.

¹ Izvještaj crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ponašanja ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) obavljenoj od 15. do 22. septembra 2008. godine, mart 2009, dostupno na <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-mne.pdf>

dalje nanošenje udaraca. (47.3)	međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, koji se odnose na lica lišena slobode, odnosno obezbijedi poštovanje njihovih prava (20. februar 2012. godine). 3. Zaštitnik preporučuje da Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, bez odlaganja, preduzme mjere za utvrđivanje disciplinske odgovornosti svih službenika ZIKS-a koji su dana 27. oktobra 2009. godine, primijenili fizičku snagu i gumenu palicu prema pritvorenim licima D. N. i I. M. u hodniku Zatvora Podgorica. Da Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija obezbijedi dosledno poštovanje nacionalnih propisa, potvrđenih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, koji se odnose na lica lišena slobode, odnosno obezbijedi poštovanje njihovih prava (preporuka Zaštitnika za 2010. godinu dostupna na sajtu www.ombudsman.co.me).	
X Neophodno je evidentiranje svake situacije kada se protiv zatvorenika posegne sa sredstvima sile, pri čemu se mora navesti tačno vrijeme i trajanje njihove primjene. (47.1) X Rezultati pregleda (uključujući sve relevantne izjave koje da zatvorenik, kao i zaključke ljekara) treba formalno evidentirati i učiniti dostupnim zatvoreniku. (47.1)		4. Obezbijediti da se bez izuzetka vodi evidencija o svakoj primjeni mjera prinude u odnosu na pritvorena i osuđena lica. 5. Dopunom propisa obezbijediti da zatvoreniku u odnosu na koga je primjenjena prinuda, budu dostupne sve relevantne izjave koje je on dao, kao i zaključci ljekara.
X Važno je osigurati da tužioci budu sistematski obavještavani o svakoj primjeni sile od strane zatvorskih službenika, kao i da budu posebno		6. Izmjenom Zakona o izvršenju krivičnih sankcija detaljnije propisati proceduru prilikom primjene sredstava prinude, a posebno predvidjeti da se

pažljivi prilikom ispitivanja takvih slučajeva. (47.2)		obezbjedi pregled ljekara u svakom slučaju primjene sile, evidentiranje izjave lica u odnosu na koje je sila primjenjena i izvještavanje o tome nadležnog ministarstva i državnog tužioca.
X Komitet takođe preporučuje da se skrene pažnja tužilaca, sudija, upravnika zatvora i drugih nadležnih organa na potrebu posvećivanja posebne pažnje i usvajanja proaktivnijeg pristupa kako bi se osiguralo da nijedan slučaj zlostavljanja ne prođe neprimijećeno i nekažnjeno. (14.4) X Sredstva sile nikada ne treba primjenjivati kao kaznu. (47.1) X Izraditi strategiju sa ciljem sprečavanja nasilja među zatvorenicima. (50) X CPT preporučuje da crnogorske vlasti uvedu sistem za evidentiranje pritužbi i njihovu ažurnu obradu. (81.3) X Ukoliko se smatra da je neophodno da službenici nose palice, palice treba budu skrivene od pogleda. (48)		7. Svako prekoračenje ili zloupotreba ovlašćenja mora voditi pokretanju postupka utvrđivanja krivične ili disciplinske odgovornosti, bez oklevanja i izuzetka. U protivnom, odgovorni rukovodioci, načelnici i direktor ZIKS, treba zbog toga da snose posljedice u skladu sa Krivičnim zakonikom koji propisuje odgovornost za zloupotrebu službenog položaja, nesavjesan rad u službi, prikrivanje krivičnog djela i učinioca i sl. 8. Dopuniti Pravilnik o načinu vršenja službe obezbijeđenja, naoružanju i opremi službenika obezbijeđenja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija tako što će se precizirati način upotrebe sredstava prinude u skladu sa standardima CPT, tako da se odgovarajuće spriječi zlostavljanje i pogotovo kažnjavanje primjenom sredstava prinude. 9. Obzirom da više od polovine zatvorenika tvrdi da službenici nose palice, potrebno je uložiti dodatne napore da one budu skrivene od pogleda. 10. Obezbijediti da službenici ZIKS-a ne koriste improvizovana sredstva prinude, odnosno, da uništavaju sva takva sredstva koja pronađu kod zatvorenika, u skladu sa preporukom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda od 16.01.2012.

		11. Izraditi strategiju o sprečavanju nasilja među zatvorenicima. U njenu izradu uključiti stručnjake različitih profila, kao i zaposlene koji su svakodnevno u kontaktu sa osuđenim licima. 12. Povećati broj zaposlenih u sektoru obezbijedenja, a radi zaštite osuđenih i pritvorenih lica od svih oblika nedozvoljenog ponašanja i postupanja. 13. Obezbijediti da se u najvećoj mogućoj mjeri primjenjuju postupci mirenja i medijacije za rješavanje sporova između zatvorenika. 14. U sobama sa većim brojem osuđenih lica instalirati video kamere i sistem za alarmiranje. 15. Osigurati da se snimci video nadzora čuvaju duže od sedam dana.
○ CPT preporučuje da se nadležni organi postaraju da se sprovede djelotvorna istraga u vezi sa navedenim slučajem (Vladana Kljajić). Komitet bi želio da u dogledno vrijeme dobije informacije o ishodu ove istrage. (46.5)		
DISCIPLINSKI PREKRŠAJI, POSTUPCI I MJERE		

X CPT preporučuje da se naprave odgovarajuće izmjene propisa o disciplinskim kaznama. ² (76)		16. Izmijeniti zakonske odredbe i smanjiti period boravka lica u samici na najviše 21 dan.
		17. Obezbijediti poštovanje načela ne bis in idem i zabraniti dvostruko kažnjavanje osuđenih lica. U tom smislu razmotriti odgovarajuću izmjenu propisa.
✓ CPT preporučuje preduzimanje mjera kako bi se osiguralo da dokumentacija i evidencija o disciplinskim kaznama bude vođena kako treba, da se precizno evidentira vrijeme kada je primjena mjere počela i prestala, kao i da se evidentiraju sve druge stvari koji se tiču držanja zatvorenika (naročito, precizna lokacija gdje je držan). (77.2) X Komitet takođe preporučuje da zatvorenicima kojima je izrečena disciplinska kazna uvijek dobiju primjerak rješenja o disciplinskoj kazni, gdje se oni obavještavaju o razlozima za donošenje takvog rješenja, kao i o načinu ulaganja žalbe.(77.3)		18. Sva dokumentacija vezana za disciplinski postupak mora biti uredna, dok se prijava i rješenje moraju dostaviti osuđenim licima sa poukom o pravnom lijeku. Obezbijediti dokaz o urednoj dostavi.
X CPT mora da naglasi da disciplinsko kažnjavanje zatvorenika ne bi trebalo da se sastoji u potpunoj zabrani kontakata sa porodicom (39), kao i da svako ograničenje na kontakte sa porodicom kao vid kažnjavanja treba da se koristi samo kada je počinjeni prestup u vezi s tim kontaktima.		19. Obezbijediti da lica koja izdržavaju kaznu upućivanja u samicu imaju pravo na posjetu članova porodice i drugih bliskih lica.

² "Po mišljenju CPT-ja, postojeći maksimalan period od 30 dana za smještaj u disciplinsku ćeliju u odnosu na dato djelo je već veoma visok, naročito ako on podrazumijeva smještaj u samicu; ni pod kojim okolnostima period boravka u disciplinskoj ćeliji ne treba produžavati bez prethodnog prekida.", paragraph 76. CPT izvještaja crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori 2008. godine

X CPT ponavlja svoju preporuku da odmah treba preduzeti korake kako bi se omogućilo svim zatvorenicima koji se smještaju u disciplinske ćelije da bar jedan sat dnevno budu na svježem vazduhu. X Uz to, dvorišta za te svrhe treba da imaju i sklonište od nepovoljnih vremenskih prilika. (79.4) ○ Treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da zatvorenici koji se smještaju u disciplinske ćelije imaju pristupa materijalu za čitanje.		20. Uzimajući u obzir rezultate istraživanja među zatvorenicima koji su upućivani u samicu treba obezbijediti da sva lica koji se upute u samicu imaju pravo na boravak na svježem vazduhu u minimalnom trajanju od sat vremena dnevno, u skladu sa zakonom
		21. Obezbjediti da se svim licima uruči rješenje o upućivanju u samicu prije nego se tamo i upute, a da se samo izuzetno lica upućuju u samicu prije nego što im se uruči rješenje o tome.
		22. Prilikom izricanja disciplinske mjere upućivanja u samicu, a nakon što osuđeno lice počinu lakše povrede Pravilnika o kućnom redu, načelnik bi trebao biti posebno obazriv i ne dozvoliti da ova mjera bude predmet zloupotrebe i vrsta pritiska na osuđena lica, jer ostavlja mogućnost proizvoljnog tumačenja lakših povreda Pravilnika o kućnom redu od strane službe objezbjedenja.
		23. U slučaju izricanja kazne boravka u samici, obezbijediti da kažnjena osoba ostvari neposredni kontakt s ljekarem prije upućivanja u samicu.

		24. Obezbjediti da o sposobnosti za upućivanje u samicu ne odlučuje ljekar koji se inače stara o zdravlju zatvorenika protiv koga se vodi disciplinski postupak.
CPT preporučuje crnogorskim vlastima da preduzmu korake kako bi osigurale da: - X zatvorenik koji se premješta iz jedne u drugu ustanovu i koji se smješta u uslove disciplinskog tretmana bude obaviješten u pismenoj formi o razlozima izricanja te mjere (pri čemu se razumije da se u navođenju razloga mogu isključiti informacije koje se iz razloga bezbjednosti opravdano ne prenose zatvoreniku); - X zatvorenik za koga je takva mjera predviđena ima mogućnost da izrazi svoje viđenje date stvari; - o smještanje zatvorenika u uslove segregacije bude što je kraće moguće i da se revidira najmanje svaka tri mjeseca, s ciljem ponovne integracije zatvorenika u redovnu zatvorsku populaciju. (78)		25. Obezbjediti primjenu preporuke CPT-ja u vezi prava na žalbu povodom premještaja preciziranjem propisa i u praksi. Rješenja o premještaju moraju sadržati osnov i razloge premještaja osuđenog lica kao i pouku o pravnom lijeku. 26. Izmijeniti propise tako da se smještanje zatvorenika u uslove segregacije revidira najmanje jedan put mjesečno. 27. Dopunom zakona precizirati da protiv rješenja o usamljenju i premještaju, osuđeno lice ima pravo na prigovor, odnosno na vođenje upravnog spora u slučaju da prigovor ne dovede do promjene rješenja. 28. U cilju pravne sigurnosti, precizirati i rok u kome se ovo rješenje mora donijeti, u roku odmah ili, izuzetno, ako razlozi bezbjednosti tako nalažu, najkasnije u roku od 24 h od početka usamljenja ili premještaja. Predvidjeti i da se u slučaju kada rješenje nije donijeto u propisanom roku, može odmah pokrenuti upravni spor, a najkasnije u roku od 30 dana od početka primjene mjere.

		29. Dopunom Zakona o izvršenju krivičnih sankcija predvidjeti sve garancije pravičnosti postupka koje su sadržane u Evropskim zatvorskim pravilima.
		30. Predlažemo produženje propisanog roka za pokretanje upravnog spora sa 3 na bar 7 dana, imajući u vidu da se zatvorenici nalaze u težem položaju za vođenje sudskih postupaka od lica koja se nalaze na slobodi, a koja na raspolaganju imaju znatno duži rok (30 dana).
		31. Obavijestiti osuđena lica o uslovima za pristup besplatnoj pravnoj pomoći na osnovu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Dopunom ovog zakona, omogućiti licima koja se nalaze na izdržavanju kazne, a slabijeg su imovnog stanja, da imaju pristup besplatnoj i nepristrasnoj pravnoj pomoći u disciplinskim postupcima koji se protiv njih vode.
		32. Obezbijediti da sva osuđena lica budu blagovremeno i u kontinuitetu upoznata sa svojim pravima i obavezama.
		33. Svi osuđenici moraju biti upoznati sa sadržinom Pravilnika o kućnom redu. Uprava ZIKS-a ga mora učiniti dostupnim svim osuđenim licima.. Idealno bi bilo obezbijediti Pravilnik o kućnom redu u vidu brošure koja bi se dostavljala svakom osuđenom licu prilikom prijema. U

		međuvremenu, obezbijediti dovoljno primjeraka Pravilnika za zatvorsku biblioteku, kako bi ih mogli izdavati osuđenim licima na njihov zahtjev. Za potrebe stranaca i strankinja koji ne razumiju jezik, obezbijediti prevod Pravilnika na nekoliko svjetskih jezika.
		34. U slučaju samopovređivanja ispitati psihičko stanje osuđenog lica i podvrgnuti ga, prema potrebi, odgovarajućoj medicinskoj terapiji. U skladu sa tim trebalo bi izmijeniti zakonske propise koji samopovređivanje isključivo tretiraju kao disciplinski prekršaj podložan kazni. Isto tako, u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija treba precizirati da se u slučaju samopovređivanja obavezno mora pribaviti ljeakarsko mišljenje i to prije započinjanja disciplinskog postupka.
		35. Podstaći mirno rješavanje sporova među osuđenima u svim jedinicama ZIKS.
USLOVI SMJEŠTAJA		
X Preporučuje preduzimanje koraka kako bi se nastavilo sa programom obnove, naročito bloka A. (54)		36. Hitno renovirati i proširiti paviljon "A" u okviru KPD-a (npr. nadograditi sprat).
CPT preporučuje da crnogorske vlasti preduzmu korake kako bi se:	○ Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija treba da obezbijedi dosledno poštovanje nacionalnih propisa, potvrđenih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih	37. Preduzeti mjere da se riješi problem prenaseljenosti i postigne usklađenost s evropskim standardima. Propisati minimalni

○ značajno smanjio broj korisnika po ćeliji u Istražnom zatvoru u Podgorici, cilj treba da bude poštovanje standarda od 4 m2 prostora po zatvoreniku; ○ obezbijedilo da svaki zatvorenik ima krevet i odgovarajuću posteljinu; ○ preduzela dalja obnova ćelija. (58) ✓ U pismu od 14. novembra 2008, crnogorske vlasti su navele da su te ćelije obnovljene, da su im vrata skinuta i da je u njima instalirana oprema za vježbanje. (79)	pravila međunarodnog prava, koji se odnose na lica lišena slobode, odnosno obezbijedi poštovanje njihovih prava. Zaštitnik smatra da je neophodno povećati postojeće smještajne kapacitete, kako bi se obezbijedili adekvatni smještajni uslovi za boravak i život lica lišenih slobode.	standard slobodnog prostora od 4m2 po osuđeniku, u skladu sa međunarodnim standardom i poštovati ovaj standard u praksi. Potrebno je: 38. Izgraditi, u skladu s planom, novi zatvor za duge kazne u Podgorici. 39. Srušiti neuslovne barake na tzv. "ekonomiji" (paviljon "E" u okviru KPD) i izgraditi nove objekte za smještaj osuđenika. 40. Izgraditi, u skladu s planom, Specijalnu bolnicu. Paviljon A 41. Obezbijediti propisanu posteljinu, uključujući jastuke i jastučnice, koji bi bili dostupni svakom osuđeniku. Informaciju o mogućnostima korišćenja zatvorske posteljine obavezno učiniti dostupnom svakom osuđeniku i pritvoreniku. 42. Ako je izbor osuđenika da sami brinu o čistoći svoje posteljine ili odjeće, obezbijediti mogućnost sušenja veša u nekoj odvojenoj prostoriji, da to ne bi činili u sobama u kojima spavaju. 43. Obezbijediti odgovarajuće grijanje i hlađenje.
		44. U kancelariji za vaspitače uvesti video nadzor. 45. Osposobiti posebnu prostoriju za pušače, a u svim hodnicima i spavaonama postaviti oznake

		zabrane pušenja. 46. Obavjestiti sva zatvorena lica da imaju pravo na zatvorsku posteljinu, kao i da imaju pravo da im se zatvorska ili lična posteljina redovno pere u vešeraju. Paviljon B 47. Ugraditi centralno grijanje u službenim prostorijama. Paviljon C 48. Obezbijediti nove tuš baterije i sprječavati njihovo uništavanje. Paviljon D 49. Omogućiti korišćenje zatvorske posteljine. 50. ☐ Učiniti dostupnim informacije o korišćenju vešeraja. 51. ☐ Rasteretiti sobe koje su brojnije. Poluotvoreno odjeljenje 52. Nabaviti lasersku opremu za video nadzor. 53. Srušiti trošne barake i izgraditi nove, po standardima, koje bi imale veći broj ležajeva i adekvatnije uslove za boravak. Zatvor za kratke kazne
--	--	---

		54. Nadogradnjom prostorija od po 50-tak kvadrata na postojećem objektu, značajno bi se izbjegla prebukiranost smještajnog kapaciteta i time bi se ispoštovali međunarodni standardi u vezi sa smještajem i uslovima boravka osuđenih lica. 55. ☐ Osposobiti biblioteku. 56. Sobu za strance rasteretiti, tako što će se iznijeti suvišni kreveti. Istražni zatvor Podgorica 57. Izgraditi novu zgradu Istražnog zatvora, u kojoj bi se organizovale sobe sa manje kreveta, poštovao standard od 4m², i obezbjedile prostorije za dnevni boravak sa kompjuterima i drugim mogućnostima za aktivnosti van ćelija. 58. Do izgradnje novog zatvora, renovirati postojeće smještajne kapacitete, okrečiti sve sobe. 59. Renovirati i prostorije koje se trenutno ne koriste. 60. U ženskom dijelu Istražnog zatvora, postaviti u kupaonama neprovidne zavjese, kako bi se obezbijedila privatnost pritvorenicama. 61. Povećati broj prostorija za bračne posjete i urediti ih. 62. Adaptirati posebne prostorije za samice u Istražnom zatvoru –Podgorica.
--	--	---

CPT vjeruje da će crnogorske vlasti uraditi sve što je u njihovoj moći da obezbijede da se gradnja novog zatvora u Bijelom Polju završi na vrijeme. U međuvremenu, Komitet preporučuje da se hitno preduzmu koraci kako bi se: X popravilo stanje s toaletima i kupaonama za osunena lica; ✓ osiguralo da se sve ćelije imaju odgovarajuće grijanje u sezoni grijanja; ✓ obezbijedi novim zatvorenicima posteljina i lična sredstva za higijenu. (59) X CPT takođe vjeruje da će nedostaci koji su primijećeni u disciplinskim ćelijama u Zatvoru Bijelo Polje biti izbjegnute u novoj zatvorskoj zgradi. U vezi s tim, CPT preporučuje da se u novoizgrađenoj ustanovi u disciplinske ćelije ugrade zvona za poziv. (79)		Bijelo Polje 63. Izgraditi, u skladu s planom, novu zgradu zatvora u Bijelom Polju. 64. Do izgradnje nove zgrade zatvora u Bijelom Polju, prioriteto dograditi prostorije– dnevni boravak i disciplinske ćelije, za osuđena lica. 65. ☐ Renovirati kupatila i toalete u okviru zatvora za osuđena lica i održavati higijenu. 66. Obezbjediti odgovarajući prostor za šetnju osuđenih lica, sa nadstrešnicom za zaštitu od kiše, pogotovo imajući u vidu da osuđenici nemaju ni dnevni boravak.
○ Delegacija je obaviještena o planovima da se obnovi više radionica (s ciljem da se radno angažuje do 80% lica), proširi farma u krugu ustanove i izgradi staklena bašta za uzgajanje povrća, otvori kompjuterska sala i nova teretana. (52) X Dvorišta treba da imaju i sklonište od nepovoljnih vremenskih prilika. (79)		67. Proširiti farme i izgraditi staklenu baštu za uzgajanje povrća i cvijeća. 68. Postaviti više nadstrešnica u svim dvorištima.
○ Za djelovanje na sami korjen problema		69. Podstaci primjenu alternativnih sankcija,

prenatranosti zatvora će biti neophodno da se ponovo razmotre postojeći zakoni i praksa u odnosu na zatvor u očekivanju suđenja. ○ Posebno, treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da se preventivne mjere boravka u istražnom zatvoru primjenjuju samo na lica suočena sa krivičnim optužbama, samo kada je to zaista neophodno. Uz to, od suštinskog je značaja da svako lice koje se nalazi u istražnom zatvoru ne treba da bude pod tom mjerom duže nego što je to apsolutno neophodno. CPT razumije da postoje planovi da se izmijeni ZKP u odnosu na zatvor u prekrivičnom postupku. Komitet preporučuje da se razmatranje ovih predloga smatra prioritetom sa ciljem da se skрати dužina sudskih postupaka u krivičnim predmetima i da se detaljnije propišu okolnosti u kojima se može ostvariti pristup preventivnoj mjeri boravka u istražnom zatvoru.		posebno rada u opštem interesu, kako bi se smanjio broj osuđenih lica koji kaznu izdržavaju u zatvoru.
X Po mišljenju CPT, ukoliko se, u izuzetnim okolnostima, maloljetna lica drže u nekoj ustanovi namijenjenoj odraslima, ona moraju biti smještena odvojeno od odraslih, u zasebnoj jedinici posebno uređenoj za lica njihove dobi, koja omogućava režim prilagoden njihovim potrebama i zapošljava osoblje obučeno za rad sa maloljetnicima. Komitet smatra da smještanje maloljetnih zatvorenika zajedno sa odraslim zatvorenicima nosi sobom takve rizike da to uopšte ne treba da se dešava. Imajući na umu mali broj maloljetnih zatvorenika u Crnoj Gori, može se organizovati zajednički smještaj za maloljetna lica u istražnom zatvoru i zatvoru u jednoj specijalizovanoj jedinici za		70. Obezbijediti po pravilu izdvojen smještaj maloljetnika od odraslih lica prilikom izdržavanja pritvora i kazne maloljetničkog, bilo kroz osnivanje posebnih ustanova ili adaptaciju prostorija postojećih ustanova. Obezbijediti im poseban tretman. 71. Izraditi brošure o smještaju maloljetnika u ZIKS. Sve informacije koje se odnose na režim koji će se ubuduće sprovoditi prema osuđenim ili pritvorenim licima koji su maloljetni, učiniti transparentnima. 72. Obezbijediti posebnu zatvorsku jedinicu za

maloljetna lica; to bi bilo bolje rješenje od rješenja da se miješaju maloljetna i odrasla lica. Ukoliko postoji samo jedno maloljetno lice bilo kog pola, kako bi se izbjegla izolacija, on/ona trebalo bi da imaju mogućnost da učestvuju u aktivnostima izvan ćelije zajedno sa odraslima, pod nadzorom službenika i ne treba ih ostavljati zaključane u ćeliji tokom dužeg vremenskog perioda. KPM preporučuje crnogorskim vlastima da preduzmu korake u svijetlu navedenih napomena. (44)		maloljetna osuđena lica.
		73. Sve objekte prilagoditi za osobe sa invaliditetom. 74. Donijeti Pravilnik o postupanju prema licima sa invaliditetom u ZIKS-u. 75. Adaptirati posebnu prostoriju za pretres lica sa invaliditetom, kako bi se na odgovarajući način mogla izvršiti proceduralna ovlašćenja pretresa. Korisnicima invalidskih kolica obezbijediti da svi prilazi, ulazi, kao i sobe za smještaj osuđenika i pritvorenika kao lica sa invaliditetom, budu adaptirani tako da ih mogu koristiti. 76. Obezbijediti odgovarajući smještaj za osuđenike i pritvorenike, koji su korisnici invalidskih kolica.
		77. Redovno ažurirati internet stranicu ZIKS-a, objaviti sve podzakonske akte koji uređuju rad ustanove, kao i ažurirane informacije o brojnom stanju, razvojnim projektima i aktuelnim događajima. 78. Obavjestiti sva pritvorena i zatvorena lica da

		imaju pravo na zatvorsku posteljinu, kao i da imaju pravo da im se zatvorska ili lična posteljina redovno pere u vešeraju. 79. S obzirom na to da se zatvorenicima omogućava korišćenje različitih aparata za domaćinstvo uključujući elektronske uređaje, uređaje za grijanje, pripremanje hrane, plinske flaše, i sl. potrebno je Pravilnikom o kućnom redu, regulisati njihovu upotrebu, a u cilju sigurnosti upotrebe i zaštite od požara. 80. Zabraniti pušenje, osim u posebno označenim prostorima. 81. Osposobiti kompjutersku salu u paviljonima u okviru <i>Kruga</i>. Disciplinsko odjeljenje 82. Ugraditi u svim disciplinskim ćelijama zvona za poziv, 83. ☐ Ugraditi video nadzor u preostale ćelije i dvorišnom dijelu koji je predviđen za šetnju. 84. Postaviti klupu za sjedjenje, sportske rekvizite, trake za trčanje, itd. Dvorište u Krugu 85. Uslovi za sport i rekreaciju mogli bi biti znatno bolji, uz manja finansijska ulaganja (npr. nabaviti stolove za stoni tenis, postaviti nadstrešnice, obilježiti staze za trčanje...) 86. ☐ Postaviti klupe za sjedjenje u dvorišnom dijelu,
--	--	--

		ispred paviljona "A", "B" i "D". Kuhinja i trpezarija 87. Učiniti dodatne napore kako bi se svaki osuđenik informisao i o mogućnosti podnošenja pritužbe na kvalitet ili izbor hrane. 88. ☐ Preispitati kvalitet hrane, imajući u vidu rezultate ankete među osuđeniciima. 89. Razmotriti mogućnost osposobljavanja pekare, u kojoj bi i osuđenici mogli da se obučavaju i rade.
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA		
X Izvještaj koji se piše nakon medicinskog pregleda novopristiglih zatvorenika da sadrži: (i) cjelovitu konstataciju izjava datih od strane dotičnog zatvorenika relevantnih za pregled (uključujući i njegov opis svog zdravstvenog stanja i sve navode o zlostavljanju), (ii) cjelovitu konstataciju o objektivnim medicinskim nalazima zasnovanih na temeljnom pregledu i (iii) zaključke ljekara u svjetlu (i) i (ii) uz konstatovanje stepena konzistentnosti između izrečenih navoda i objektivnih medicinskih nalaza. (20)		90. Ljekarski nalaz nakon evidentiranja povreda treba da sadrži sve potrebne informacije, kako je CPT preporučio.
X Kad god ljekar evidentira povrede koje su u saglasnosti sa navodima o zlostavljanju koje da pritvoreno lice, takve izvještaje treba sistematično dostavljati na znanje nadležnom tužiocu. (20)		91. Takav izvještaj treba sistematično dostavljati nadležnom tužiocu.

X Lica koja jesu ili su bila u pritvoru imaju zvanično pravo da neposredno zatraže ljekarski pregled/uvjerenje od strane ljekara koji je prošao priznatu obuku na polju sudske medicine. (20)		92. Takođe, povrijeđenom licu treba omogućiti da zatraži pregled ljekara koji je prošao priznatu obuku na polju sudske medicine.
o Da se preduzmu hitne mjere kako bi se pojačali resursi za zdravstvenu zaštitu u Istražnom zatvoru i Kazneno-popravnog domu u Podgorici i Zatvoru Bijelo Polje tako što će se obezbijediti radni uslovi koji će biti dovoljno konkurentni kako bi se osoblje angažovalo i zadržalo, a naročito da se: • zaposli još najmanje jedan ljekar na puno radno vrijeme i poveća broj medicinskih sestara u Podgorici; • zaposli najmanje jedna medicinska sestra sa punim radnim vremenom u Zatvoru Bijelo Polje; • obezbijedi stalno prisustvo nekoga kvalifikovanog za pružanje prve pomoći, pomogućnosti nekoga medicinske struke, za Zatvor Bijelo Polje, tako da budu pokriveni i noćna smjena i vikendi. (64)		93. Stimulisati zdravstvene radnike da rade u zatvorskim uslovima tako što im treba ponuditi ugovor o radu na neodređeno vrijeme i druge beneficije (veći koeficijent kod obračuna zarada zbog rada u otežanim uslovima, duži godišnji odmor i sl.). 94. Broj medicinskih tehničara je i dalje ispod optimalnog nivoa i potrebno ga je udvostručiti
X Da u svim zatvorima crnogorski organi uspostave poseban registar za evidentiranje traumatskih povreda koje se primijete na zatvorenicima (nakon dolaska i/ili tokom boravka). (65)		95. Uspostaviti poseban registar za evidentiranje traumatskih povreda koje se primijete na zatvorenicima (nakon dolaska i/ili tokom boravka u zatvoru).
X Da crnogorske vlasti povećaju broj psihijataru u		96. Zaposliti jednog psihologa koji bi bio u sastavu

Istražnom zatvoru i Kazneno-popravnomo domu u Podgorici i razviju ulogu zatvorskih psihologa. (67)		Zdravstvene službe i čiji bi primarni zadatak bio psihoterapijski rad sa pritvorenim i osuđenim licima. 97. Povecati broj radnih sati psihijatra , jer postojeći angazman dva puta nedjeljno po nekoliko sati smatramo nedovoljnim.
X Da crnogorske vlasti hitno preduzmu nešto u vezi sa zatvorenikom pomenutim u stavu 68. (68)	Po ispitivanju svih činjenica i okolnosti, Zaštitnik je utvrdio da smještanjem i držanjem M.Z. u Zatvoru Podgorica nadležni organi nijesu obezbijedili uslove za izvršenje rješenja Višeg suda u Podgorici, Kt.br.158/2006, od 3. decembra 2007. godine, kojim mu je izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i određeno da se izrečena mjera ima izvršiti u ZU Specijalna bolnica za psihijatriju Dobrota - Kotor, pa je stoga dao preporuku: - Ministarstvu zdravlja da u što kraćem roku, u skladu sa odredbama člana 77 i 85 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, donese bliže propise za primjenu mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i odredi ustanovu u kojoj će se izvršiti mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, izrečena Z.M; i - Ministarstvu pravde i Ministarstvu zdravlja da u okviru svojih nadležnosti, bez odlaganja obezbijede uslove za izvršenje pravosnažnog rješenja Višeg suda u Podgorici, K.br. 158/2006 od 3. decembra 2007. godine. Po preporuci još nije postupljeno.	98. M.Z. hitno uputiti na liječenje i čuvanje u odgovarajuću ustanovu u zemlji ili inostranstvu.

		99. Nabaviti bar još dva EKG aparata, jedan aparat za defibrilaciju i opremiti mini laboratoriju.
		100. Postojeću praksu da stražar prisustvuje ljekarskim pregledima zatvorenika treba odmah promijeniti. Predložimo instalaciju sigurnosnih alarma u ljekarskim ordinacijama, koje bi omogućile zdravstvenim radnicima da pozovu pomoć u slučaju da pacijent postane nasilan ili pokuša bjekstvo.
		101. Spriječiti ponavljanje slučajeva prolongiranog vezivanja mentalno oboljelih lica u ZIKS-u, jer predstavljaju primjer zlostavljanja.
		102. Dosljedno poštovati sve aspekte Malteške deklaracije. Dopuniti zakon i izričito ovlastiti nadležno ministarstvo da usvoji protokol o načinu postupanja službe za zdravstvenu zaštitu u slučaju štrajka glađu zatvorenika (i pritvorenih i osuđenih lica). Posebno je važno definisati obim pregleda ljekara pri procjeni somatskih funkcija.
		103. Predložimo da se ambulanta u zatvoru u Bijelom Polju opremi EKG aparatom.
		104. Voditi računa da se ljekar koji je inače nadležan za zatvorenika ne izjašnjava o tome da li je to lice sposobno za izvršenje disciplinske mjere upućivanja u samicu.

		105. Omogućiti bez daljeg odlaganja liječenje na infektivnoj klinici svim licima oboljelim od Hepatitisa C, a za koja se utvrdi da im je tretman neophodan.
		106. Obezbjediti edukaciju za zatvorsko osoblje na teme vezane za droge.
		107. Održavanje u kontinuitetu programa edukacije i savjetovanja osuđeničke populacije o problemu zavisnosti.
		108. Osnivanje Odjela bez droga (<i>Drug-free unit</i>)
		109. Proširenje terapijske ponude za one koji uđu u zatvor sa već razvijenom zavisnošću
		110. Finansijsku podršku države projektima nevladinog sektora koji su vezani za edukaciju, rehabilitaciju i resocijalizaciju zavisnika od psihoaktivnih supstanci
TRETMAN		
✓ Obezbjediti da sva lica u istražnom zatvoru imaju mogućnost da upražnjavaju fizičke aktivnosti na otvorenom, svakog dana najmanje sat vremena. (58)		111. Obezbjediti uslove za poštovanje prava pritvorenih lica da dnevno na otvorenom provode najmanje 2 h.

X Revidirati režim za lica u istrazi u svijetlu sledećih napomena iz stava 57. (lica u istrazi su boravila po 23 i više sati dnevno u svojim ćelijama, u nekim slučajevima po nekoliko godina; jedina aktivnost koju su imali van ćelije bila je šetnja na otvorenom dva puta po 30 min; petkom se nije mogla upražnjavati fizička aktivnost; ostatak vremena ostajali su u svojim ćelijama, a razonoda im je bila igre na stolu, slušanje radija, gledanje TV). (58.1) X Na lica u istrazi u Bijelom Polju se primjenjuju napomene stava 57. i preporuke iz stava 58. (58.5)		112. Hitno unaprijediti režim u Istražnom zatvoru, s ciljem da se pritvorenicima omogući da provedu više sati izvan svojih ćelija, da budu angažovani u svrsishodnim aktivnostima različite prirode (rad, edukacija, grupne društvene igre, sport).
		113. U Sektoru za tretman zaposliti još osoba odgovarajućeg stručnog profila - tri osobe u Odsjeku za ispitivanje ličnosti, pet vaspitača u Odsjeku za realizaciju tretmana u Zatvoru Podgorica i tri vaspitača u Zatvoru Bijelo Polje.
		114. Razviti sistem realizacije tretmana, u kojem će djelokrug rada svih zaposlenih biti jasno definisan.
		115. Za zaposlene u Sektoru za tretman obezbijediti stručne programe supervizije i programe za prevenciju "burn-out" sindroma (izgaranja na poslu).
		116. Organizovati kontinuirane obuke za zaposlene u

		Sektoru za tretman o novim metodama rada, zatim obuke za rano prepoznavanje psihičkih smetnji i rizika od samoubistava kod lica lišenih slobode.
		117. U što kraćem roku osavremeniti i proširiti sve radionice u okviru Kazneno popravnog doma, s ciljem da se radno angažuje 80% osuđenih lica.
		118. Potrebno je uspostaviti saradnju sa nekim od preduzeća, kako bi se osuđena lica radno angažovala i izvan zatvora. Radno angažovanje van zatvora bi imalo višestruku korist, kako za vrijeme boravka u zatvoru, tako i nakon odsluženja kazne.
		119. Obezbijediti izradu strateškog plana ("biznis plana") za proširenje proizvodnje u ZIKS-u.
X	Novi zatvor u Bijelom Polju treba da ima radionice, objekte za sportske aktivnosti, odgovarajuću biblioteku i druge mogućnosti za smislene aktivnosti. (60)	120. U Zatvoru Bijelo Polje kupiti mašinu za proizvodnju betonskih elemenata i oformiti radionicu za radni angažman osuđenih lica.
		121. Obezbijediti radna mjesta za angažovanje 80% zatvorenica, i proširiti izbor radnog angažovanja, uključujući i "ekonomiju" kako bi i one imale mogućnost izbora, kao i muškarci s istim statusom

		122. Neophodno je i za strance obezbijediti iste aktivnosti i radni angažman kakav predviđa tretman ostalih zatvorenika, tako što će se po potrebi angažovati prevodilac. Potrebno je obezbijediti dodatnu podršku kako bi se prevazišla izolacija i olakšao težak položaj ovih lica usled jezičkih i kulturoloških barijera. Obezbijediti i prevod Pravilnika o kućnom redu na nekoliko jezika
		123. Pravilnik o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora uskladiti sa čl. 57 Zakona za izvršenje krivičnih sankcija u dijelu koji se tiče naknada zarada za radno angažovana osuđena lica i obezbijediti da radno angažovana osuđena lica budu plaćena za svoj rad u skladu sa Zakonom.
		124. Uvesti sistem objektivizacije kriterijuma za prelazak iz jedne klasifikacione grupe u drugu, tako što će se sastaviti upitnici sa tačno utvrđenim kriterijumima koji se boduju
		125. Pravilnikom o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora (čl. 69 i čl. 70) predvidjeti da se osnovno obrazovanje organizuje za sva osuđena lica koja nemaju završenu osnovnu školu. Preciznije urediti pravo na polaganje ispita, tako da se obezbijedi vanredno polaganje osnovne, srednje škole i ispita na fakultetu

		126. Organizovati opismenjavanje nepismenih osuđenih lica (posebno u Zatvoru Bijelo Polje).
		127. Pravo na korišćenje prenosnog kompjutera (<i>laptop</i>) u ZIKS-u jasno definisati Pravilnikom o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora i utvrditi objektivne uslove za izuzetno ograničavanje ovog prava.
X Obezbijediti programe edukacije i kurseve stručnog obrazovanja. (54.2)		128. Napraviti programe obuke i stručnog osposobljavanja osuđenih lica.
		129. Edukativne radionice o bolestima zavisnosti, o HIV/AIDS-u, seksualno prenosivim infekcijama, rizicima prenosa hepatitisa A, B i C, hepatitisa C uvrstiti u tretman za sva osuđena lica.
		130. Organizovati obuke za rad na računarima za sva lica lišena slobode.
		131. Obezbijediti uslove za doslednu primjenu odredbi Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, kojima se omogućavaju kulturno-umjetničke priredbe, radionice, predavanja i sl.
		132. Potrebno je napraviti individualne planove za tretman osuđenih lica u ZIKS-u koji će sadržati

		multidimenzionalni pristup i različite metode rada u procesu njihove resocijalizacije .Utvrđiti mjerila napretka za vođenje evaluacije koja bi dala ocjenu uspješnosti i preporuke za unaprjeđenje individualnih planova.Ovo se naročito odnosi na planove za osuđena lica koja služe duge kazne.
		133. U svakom paviljonu postaviti poštansku sandučad ili organizirati službu gdje bi osuđena lica predavala pisma, molbe i zahtjeve za Upravu i dobijala potvrdu sa zavedenim rednim brojem.
X Uvesti više aktivnosti, kako za muškarce, tako i za žene, kako bi se angažovao veći broj zatvorenika u radu i drugim smislenim aktivnostima. (54)		134. Za žene koje se nalaze na izdržavanju kazne obezbijediti iste uslove za rekreaciju kakve imaju i osuđena lica muškog pola.
		135. Kulturne sadržaje organizovati češće i to u saradnji sa samim osuđenim licima.
		136. Izgraditi postpenalni sistem, u koji bi bile uključene razne socijalne ustanove, humanitarne organizacije, udruženja i pojedinci koji mogu da pomognu integraciji zatvorenika u društvo.
		137. Ukinuti pravo direktora ZIKS-a da odlučuje o uslovnom otpustu.

		138. Profilisati članstvo Komisije za uslovni otpust tako da je čine stručnjaci različitih profila (sudije ili drugi pravnici, psiholozi, ljekari, sociolozi), koji uopšte ili bar u većini neće biti državni službenici, zaposleni pri Vladi ili ministarstvima.
		139. U perspektivi razmotriti mogućnost da o uslovnom otpustu odlučuje sud.
		140. Zakonom ili podzakonskim aktom dodatno precizirati kriterijume po kojima odlučuje Komisija za uslovni otpust. O postupku odlučivanja o uslovnom otpustu i kriterijumima obavijestiti osuđenike na njima pristupačan način.
KONTAKT SA SPOLJNIM SVIJETOM		
○ Uz to što se članovima porodice dozvoljava da dolaze u posjetu, direktor zatvora može da proširi ovo pravo na posjetu nevjenčanim partnerima. KPM želi da naglasi da takvo pravo treba da bude predviđeno zakonom umjesto da bude prepušteno diskrecionom pravu uprave zatvora.³ (70) ○ Što se tiče maloljetnih lica u istrazi, mnogi od njih možda imaju probleme u ponašanju koje se tiču emocionalne uskraćenosti ili nedostatka socijalnih vještina; njihov kontakt sa spoljnim svijetom treba		141. Potrebno je izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija definisati pravo na posjetu vanbračnih partnera, uskladu sa CPT preporukom. Homoseksualnim partnerima treba omogućiti pravo na bračne posjete, pod istim uslovima kao za heteroseksualne osuđenike. U perspektivi potrebno je omogućiti osuđenim licima pravo da jednom u tri mjeseca borave sa bračnim drugom, djecom ili drugim bliskim licima tri sata u posebnim prostorijama. Na ovaj način bi se ovo pravo proširilo i na vanbračne partnere.

³ Vidjeti takođe paragraf 71. CPT izvještaja crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori 2008. godine

aktivno promovisati. (71.2) ○ CPT poziva crnogorske vlasti da pojačaju položaj lica u istražnom zatvoru u pogledu njihovog prava da primaju posjete, u svijetlu navedenih napomena u paragrafu 71⁴; ukoliko je potrebno, relevantno zakonodavstvo treba izmijeniti. ○ Što se tiče pravila da lica u istražnom zatvoru ne mogu da imaju posjete od nevjenčanih partnera, CPT ponavlja svoj poziv crnogorskim vlastima da revidiraju propise koji ovo regulišu; po mišljenju Komiteta, svi zatvorenici treba da imaju zakonsko pravo da primaju posjete od bilo kojih lica sa kojima su imali uspostavljeni odnos prije prijema a koje se po značaju mogu uporediti sa posjetama člana porodice.(71.2)		
✓ Komitet preporučuje da crnogorske vlasti preduzmu korake kako bi osigurale da se poštuje tajnost kontakata između zatvorenika i branilaca koji postupaju u njihovo ime. (72.2)		
X (U vezi sa kabinama za posjete) Komitet bi želio da još jednom pozove crnogorske vlasti da krenu u pravcu otvorenijeg načina organizovanje posjeta za lica u istrazi generalno. (73) X U Zatvoru Bijelo Polje postoji jedna prostorija za		142. Promijeniti kabinski tip posjete za lica u pritvoru.

⁴ "CPT mora istaći da bi, po njegovom mišljenju, pritvorena lica trebalo u principu da imaju pravo da imaju posjete. Svako odbijanje u nekom konkretnom slučaju da se dozvoli takva posjeta trebalo bi da bude opravdano potrebama istrage i da se primjenjuje tokom naznačenog vremenskog perioda. Ni u kom slučaju posjete licu u istrazi od strane njegove porodice ne bi trebalo zabraniti tokom nekog dužeg vremenskog perioda. Ukoliko se smatra da ima rizika od postojanja nekog tajnog sporazuma, treba odobravati posjete pod nadzorom", paragraf 71, CPT izvještaja crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori 2008. godine

posjete koja je previše mala kako bi odgovorila zahtjevima ustanove; CPT vjeruje da će se ovaj nedostatak otkloniti u novoj zatvorskoj zgradi.		
X Preporuka iz stava 71 odnosi se mutatis mutandis na pritvorena lica u pogledu njihovog pristupa telefonu. Ukoliko se konstatuje da postoji neki rizik od tajnog sporazuma, taj određeni telefonski poziv može se pratiti. (74)		143. Povećati pristup telefonu licima u Istražnom zatvoru Podgorica. konstatuje da postoji neki rizik od tajnog sporazuma, taj određeni telefonski poziv može se pratiti.
○ CPT preporučuje da crnogorske vlasti pojačaju položaj lica u istrazi u pogledu njihove prepiske. Dalje, što se tiče pristupa knjigama, Komitet smatra da uključivanje sudije u vezi sa ovim prekomjerno i da ga treba ukinuti. (75)		144. U praksi, obezbijediti pristup knjigama bez uključivanja sudije u skladu sa CPT preporukom.
○ CPT preporučuje da crnogorske vlasti razviju sistem za monitoring stanja u zatvorima od strane nezavisnih spoljnih organa. U tom kontekstu, kako bi bile u potpunosti djelotvorne, posjete radi monitoringa treba da budu česte i nenajavljene. Uz to, organi za monitoring treba da imaju ovlašćenja da razgovaraju sa zatvorenicima nasamo, kao i da ispituju sva pitanja koja se tiču njihovog tretmana (uslove zatočeništva; medicinsku evidenciju i ostalu dokumentaciju koja se tiče zatvora; ostvarivanje prava zatvorenika, itd). (82)		145. Predstavnicima NVO koji se bave zaštitom ljudskih prava omogućiti nenajavljene posjete i razgovore sa osuđenim licima bez prisustva službenika ZIKS-a.
		146. Pravilnik o kućnom redu uskladiti sa Evropskim zatvorskim pravilima i CPT standardima, (da se kontakt s porodicom ne smije potpuno isključiti,

		čak ni kada je lice upućeno u samicu, osim u slučaju da je disciplinski prestup učinjen u vezi s tim kontaktom) i ukinuti praksu da se zabrana kontakta sa spoljnim svijetom koristi kao disciplinska mjera. Ovo se odnosi i na Istražni zatvor u Podgorici takođe.
		147. Obezbijediti uslove za poštovanje vjerskih prava osuđenim licima u Zatvoru za kratke kazne. 148. Potrebno je obezbijediti odgovarajuće prostorije za korištenje vjerskih prava u Zatvoru Podgorica i u Zatvoru Bijelo Polje.
		149. Izmjenama i dopunama Pravilnika o kućnom redu predvidjeti mogućnost elektronske komunikacije (putem interneta ili skype-a) pod nadzorom.
ZAPOSLENI		
X CPT poziva crnogorske vlasti da ustraju u naporima da poboljšaju broj zaposlenih u kaznenim ustanovama.		150. Povećati broj službenika posebno u sektorima za obezbjeđenje i tretman. 151. Obezbijediti vrijeme za odmor u toku dnevnog rada (pauzu) svim zaposlenima. 152. Regulisati pravni status zaposlenima koji su nastavili da rade u skladu sa ugovorima o radu na određeno vrijeme nakon što su istekli i to zaključenjem ugovora radu na neodređeno vrijeme, jer se njihovi ugovori smatraju takvima u skladu sa članom 26 Zakona o radu.

		153. Obezbijediti isplatu dugovanih uvećanja zarade po osnovu prekovremenog rada, rad za vrijeme vjerskih i državnih praznika i noćnog rada, da bi se sprječili sudski postupci i dalji troškovi tih postupaka. 154. Obezbijediti redovnu isplatu uvećanja zarade za prekovremeni rad, rad za vrijeme vjerskih i državnih praznika i noćni rad. 155. Povećati broj obuka i kurseva za zaposlene po rasporedu koji im omogućava da u njima učestvuju. 156. Obezbijediti da stručne osobe, s odgovarajućim stepenom stručne spreme, budu na rukovodećim položajima u svim organizacionim jedinicama i sektorima ZIKS-a. 157. Predvidjeti zakonom beneficirani radni staž za načelnike ZIKS-a. 158. Povećati plate zaposlenima imajući u vidu rad pod otežanim uslovima. 159. Obezbijediti adekvatne uniforme i drugu neophodnu opremu za službenike ZIKS-a. 160. Utvrditi odgovornost direktora, kao i Upravne inspekcije za kršenje prava, odnosno neblagovremenu zaštitu prava zaposlenih u ZIKS-u.
--	--	---